

OCKIE VERMEULEN studeer aan die Universiteit van Pretoria onder prof. Wim Viljoen en ontvang sy BMus-graad, Diploma in Kerkmusiek, Lisensiaat vir Kerkkorreliste en Voordraerslisensiaat - alles met lof. Nadat hy 'n Fulbright beurs ontvang, voltooi hy sy MMus (orrel) aan die University of North Texas onder leiding van dr. Jesse Eschbach. Die Universiteit van Pretoria ken in 2012 'n doktorsgraad aan hom toe. Hy is 'n aktiewe konsertorrelis met verskeie CD's agter sy naam. Hy is kurator van UNISA se Rieger-orrel en is dié universiteit, asook die NG Gemeente Pretoria-Oos, se orrelis. Vanaf 2012 is hy 'n post-doktorale kandidaat verbonde aan die Noord-Wes Universiteit.

ESTETIESE MUSIEKBEDIENING IN DIE AFRIKAANSE GEREFORMEERDE EREDIENS: DIE ROL VAN SPIRITUALITEIT EN INLIGTINGSTEORIE

OCKIE VERMEULEN

Nisenteit – Musikale kunste in Suid-Afrika:
hulpbronne en toepassings, Potchefstroom kampus, Noordwes-Universiteit

ABSTRACT

In a previous article the importance of aesthetics in the reformed worship service was argued. In this article the roles of spirituality and information theory in an aesthetic worship service are explained. It is argued that the information received in a worship service has an influence on the aesthetic awareness of the churchgoer. This aesthetic evaluation of information in a worship service is in turn influenced by the spirituality type of the churchgoer. The article ends with some practical implications to be considered in the four different worship service types.

INLEIDING

In 'n vorige artikel (Vermeulen, 2011:33-44) is die term “estetika” in die Afrikaanse gereformeerde konteks gedefinieer en die voordele van estetiese denke in die erediens beredeneer. Daar is aangetoon dat, in die soeke na verantwoordelike erediensvernuwing, 'n erediens wat geskoei is op estetiese beginsels 'n moontlike oplossing bied vir die uitdagings wat gereformeerde kerke in verband met erediensvernuwing in die gesig staan.

Die doel van hierdie artikel is om aan te toon dat die erediensganger se spiritualiteit 'n direkte invloed op sy estetiese ervaring van die erediens het. Hierdie spiritualiteit kan dus as basis gebruik word in die daarstelling van 'n estetiese erediens.

Hierdie artikel fokus slegs op musiekbediening as een van die Afrikaanse gereformeerde erediens se vele boustene. Inligtingsteorie word as hulpmiddel gebruik om die estetiese musiekbediening van verskillende spiritualiteitstipes te evalueer.

TEORETIESE KONSEPTE

Vervolgens word 'n raamwerk verskaf waarin sleutelkonsepte bespreek word:

Spiritualiteit

Spiritualiteit is 'n term wat die afgelope twee dekades populêr geword het onder die geloofsgemeenskap. Benewens die feit dat hierdie begrip dikwels in hedendaagse teologieboeke en -artikels voorkom, het etlike publikasies oor die onderwerp al die lig gesien (kyk Cobussen 2008; De Villiers, 2006:i; Dreyer, 1998:290; Kourie & Ruthenberg 2008; Waaijman 2006).

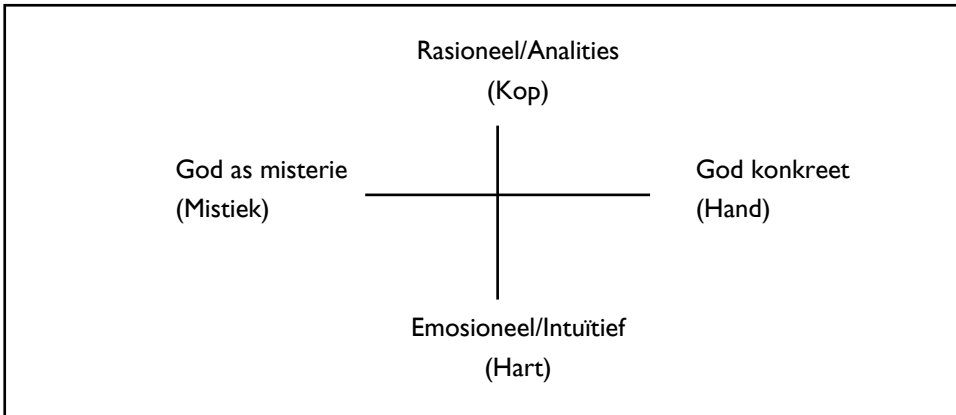
Die eietydse erediensganger is allermins 'n "skoon lei" waarop na willekeur in die erediens geskryf kan word (Steyn, 2008:269). Vos (1996:9) is van mening dat "die hoorder se religieuse ervaring, sy godsdienstige tradisie en sy spiritualiteit ... ook 'n invloed op die hoorproses [het]".

Vir die doel van hierdie artikel word spiritualiteit gedefinieer volgens Jonker (1989:188) se verklaring daarvan: "Die moderne begrip spiritualiteit verwys na vroomheid ... dus na die beleweniskant of ervaringskant van die religie Ons sou dit kan weergee met geloofsbeleving, geloofservaring, geloofsbeoefening en geloofspraktyk."

Ware¹ (1995:37-43) onderskei vier tipes spiritualiteite: 'n spekulatief-katafatiese "kop"-spiritualiteit, 'n affektief-katafatiese "hart"-spiritualiteit, 'n affektief-apofatiese "mistiese"-spiritualiteit en 'n spekulatief-apofatiese "koninkryk"-spiritualiteit. Barnard (2005:48-54) verwys na bogenoemde kortweg as kop-, hart-, mistiek- en 'n handspiritualiteit.

Die spiritualiteite kan grafies soos volg voorgestel word (Jankowitz, 2006:31):

Figuur 1: Vier spiritualiteite

Die kruislyne simboliseer integrasie van die vier tipes spiritualiteite aangesien dit selde gebeur dat 'n individu oor eienskappe van slegs een soort spiritualiteitstipe beskik. Die groeiende gelowige streef na 'n vermenging van die spiritualiteite soos wat hy poog om meer soos Jesus Christus te word, die volmaakte Persoonlikheid, wat alle spiritualiteite in perfekte balans en ewewig besit (Ware, 1995:9-11). In die proses ontwikkel die gelowige 'n unieke spiritualiteit (Ware, 1995:33).

Dit is nodig dat daar begrip sal wees vir die diverse samestelling van spiritualiteit in elke gemeente (Jankowitz, 2006:31). Dreyer (1998:1291-1307) pleit vir die inagneming en bestuur van hierdie diversiteit in gemeenteverband. Tog is dit 'n interessante fenomeen dat daar, te midde van hierdie diversiteit, een oorheersende, geïntegreerde spiritualiteitsidentiteit in 'n gemeente tot stand kom. Dit vorm deel van die unieke gemeentekarakter (Jankowitz, 2006:31).

Kopspiritualiteit

Hierdie is 'n intellektuele tipe spiritualiteit waarin analise en beredenering voorop gestel word. Erediensgangers met kopspiritualiteit fokus op Bybelstudie en gehalte preke in 'n geordende en duidelik gestruktureerde erediens. Die klem val dus hier op teks en woorde. (Barnard, 2005:49.)

Volgens Ware (1995:38) ondersoek hierdie tipe spiritualiteit onder andere liedtekste om vas te stel of ons sing wat ons regtig glo: "Content is primary with this group, as is systematic congruence of thought and belief."

By gelowiges met hierdie spiritualiteitstipe sal die liedteks met diepgaande of selfs poëtiese woorde waarskynlik byval vind, mits dit deur 'n logiese melodie ondersteun word (Jankowitz, 2006:34). Vir hulle moet musiek verkieslik nie emosioneel gelaai wees nie, en in 'n duidelike en geordende raamwerk geplaas word (Ludik s.a.). 'n Kognitiewe of logiesdenkende persoonlikheidstipe sal gemaklik hierby inpas (Jankowitz, 2006:30).

Hartspiritualiteit

Woorde speel wel 'n belangrike rol by hierdie spiritualiteit, maar is minder formeel as by kopspiritualiteit. Erediensgangers met hierdie spiritualiteit verkies minder struktuur en meer spontane uitdrukking. Hulle voorkeure sluit in evangelisasie, asook gedeelde en eersterangse ervarings. Transformasie, getuienis en musiek speel 'n belangrike rol (Barnard, 2005:50).

Ware (1995:39) dui daarop dat hierdie spiritualiteit 'n kleiner premie plaas op die suiwer intellektuele stimulasie van die erediensganger:

This is not a head trip spirituality; it is all heart-combined with the concrete, real life stuff. Here theology still emphasizes the anthropomorphic representation of God and the centrality of scripture, but this is now combined with a more affective, charismatic spirituality whose aim is to achieve holiness of life. The transformational goal is that of personal renewal.

Gelowiges met hierdie spiritualiteit wil meegevoer word deur die erediensmusiek en is hoogs vatbaar vir emosie. Hulle is aangetrokke tot 'n melodie met ruimte vir persoonlike interpretasie met gesinkopeerde of beklemtoonde ritme. Oor die algemeen verkies hierdie groep alternatiewe begeleiding bo dié van die orrel (Jankowitz, 2006:35).

Die emosionele aspek van musiek is baie belangrik vir hierdie spiritualiteitstipe: hulle wil hulle inleef in 'n lied, meegevoer raak en hulleself liggaamlik uitdruk. Musiek moet in 'n minder formele en beplande wyse aangewend word (Ludik, s.a.) en 'n charismatiese persoonlikheidstipe sal in so 'n omgewing tuis voel (Jankowitz, 2006:30-31).

Mistiekspiritualiteit

Die klem val hier ook op ervaring en beleving, maar daar is nou sprake van 'n mistieke bewustheid. Gelowiges word aangetrek deur 'n meditatiewe, introspektiewe en intuïtiewe styl. Die mistieke hoorder verkies stilte en afsondering en vind daarom maklik aanklank by Oosterse gelowe wat in wese meer op meditasie fokus as die Westerse Protestantse tradisie. By hierdie tipe spiritualiteit is "hoor by God" verreweg belangriker as "praat met God". (Barnard, 2005:51-52.)

Die doel van hierdie spiritualiteit is omgang met die Heilige: "The aim of this spirituality is union with the Holy, and, although this is never completely achievable, only the continued attempt, or the "journey", satisfies (Ware, 1995:41).

Eredienstgangers met hierdie spiritualiteit verkies stilte, gebed, atmosfeer en simboliek (Steyn, 2008:272). Musiek moet bydra tot 'n stil en statige atmosfeer en vergesel word deur ondersoekende woorde. Rustiger musiek word verkies wat mediterende gebede kan aanhelp. Hier is veral die Taizé-liedere uiters gewild (Jankowitz, 2006:36).

Die atmosfeer wat musiek skep, is dus van kritiese belang en instrumentale musiek word op 'n kreatiewe wyse aangewend. Hierdie spiritualiteitstipe is wel puntenerig oor die inhoud van liedere, maar verkies musiek wat nie oorlaai is met emosie of feite nie. Herhaling van melodie en teks kom dikwels voor en die musiek word gebruik as gebed (Ludik, s.a.). Die rustige, stil en nadenkende persoonlikheidstipe vind hierby aanklank (Jankowitz, 2006:31).

Handspiritualiteit

Hierdie is die kleinste groep van die verskillende spiritualiteitstipes. Die klem verskuif van groepe of denominasies na die individu. Hierdie spiritualiteitstipe steur hulle nie aan groepe nie en sien hulleself slegs gehoorsaam aan God en beskou dit as hulle roeping om oor God se komende Koninkryk te getuig. Daar is soms 'n aggressiewe neiging om hulle standpunte oor God se Koninkryk op aarde aan mense oor te dra. (Barnard, 2005:53.)

Volgens Ware (1995:43) is handspiritualiteit moeilik om te beskryf:

Their aim is simply to obey God and to witness ... God's coming reign. Theirs is a courageous and sturdy idealism that takes responsibility for change; they have a passion for transforming society.

Jankowitz (2006:30-39) identifiseer glad nie die musiekbehoefes van individue binne hierdie spiritualiteit nie – moontlik omdat hierdie individue nie aangetrokke voel tot groepe of spesifieke gemeentelike samekomste nie. Hulle beskik dikwels oor “gelyktydige lidmaatskap van verskillende denominasies, kerkgroepe en ander instansies” (Steyn, 2008:272). Ludik (s.a.) is van mening dat gelowiges met hierdie tipe spiritualiteit musiek verkies wat mense mobiliseer: sendingliedere wat met oorgawe verwoord is. 'n Dienende, opofferende of aktief projekgerigte persoonlikheidstipe vind by hierdie tipe spiritualiteit aanklank (Jankowitz, 2006:31).

Eredienstipes

Verskillende soorte eredienste, wat bogenoemde spiritualiteitstipes in die Afrikaanse gereformeerde erediens akkommodeer, kan onderskei word:

Tradisionele erediens

Die tradisionele gereformeerde erediens word in sy eenvoudigste vorm as 'n “Woorddiens” beskryf en word dikwels as die sogenaamde “klassieke erediens” beskryf. Die Bybel as die Woord van God neem die sentrale plek in die erediens in. In hierdie Woorddiens word die ontmoeting tussen God en sy volk (die gemeente) uitgedruk as 'n gesprek: God praat met sy volk en hulle antwoord Hom. God praat onder andere deur die votum, wetsvoorlesing, skriflesing en prediking. Sy volk antwoord deur sang, gebede, geloofsbelydenisse en 'n verskeidenheid van simboliese handeling. (Bartlett, 2008.)

Die musiek sluit oor die algemeen aan by die eeue-oue tradisie van die Christelike kerk waar sang gewoonlik deur klassieke instrumente (veral die pyporrel) begelei word. Omdat die sang die gemeente se antwoord op God se openbaring aan hulle is, word daar groot klem gelê op die samesang van die gemeente, en minder klem op voorsangers wat soos soliste optree.

Die gebeure in die erediens word ondersteun deur die visuele omgewing: die sentrale plasing van die kansel, die nagmaaltafel, die doopvont en Christelike simbole soos die kruis en alfa en

omega. Die fokus bly op die gesprek tussen God en sy gemeente en die visuele dien slegs as ondersteunende hulpmiddel (Bartlett, 2008).

Kontemporêre erediens

Hierdie tipe erediens verskil van die klassieke en meditatiewe eredienste verál wat die gebruik van musiek betref. Die voorsanger en musiekgroep of *band* speel 'n meer leidende rol in die verkondiging van die boodskap, aanbidding en die atmosfeer wat tydens die diens geskep word. Die voorsanger of musikleier speel net so 'n belangrike rol soos die prediker. (Engelbrecht, 2008.)

Kontemporêre musiek word gebruik omdat erediensgangers die pyporrel as ouderwets ervaar. Die gang van die liturgie is vinnig, daar word minder van stiltes gebruik gemaak en die erediensganger se sintuiglike waarneming word gestimuleer deur afwisseling van verskillende klanke en beelde. Hier is die gebruik van tegnologie, byvoorbeeld klankversterking, dataprojektors en gepaste rekenaar-sagteware, veral belangrik.

Die liturgie bestaan hoofsaaklik uit twee dele, naamlik sang (“praise and worship”) en woordverkondiging, en daar word gefokus op die emosionele beleving daarvan. In hierdie erediens wil die erediensganger God ervaar en nie net bedink nie, en daar word gepoog om kop (idees), hart (emosies en gevoelens) en hande (dade) te betrek. Hierdie eredienste wil die kultuur, met ander woorde die leefstyl, musiek en tyd van die omgewing reflekteer (Engelbrecht, 2008).

Meditatiewe erediens

Hierdie eredienstipe staan ook bekend as “adoramus”- of stildienste, en daar is verskillende vorms van hierdie tipe erediens. Dit word by uitstek gekenmerk deur 'n atmosfeer van stilte, rustigheid en eenvoud, asook 'n soeke om tot stilstand te kom by die misterie van God. Spesifieke kenmerke sluit die volgende in (Ludik, 2008):

- **Atmosfeer:** Dit is belangriker as by enige ander tipe erediens en word geskep deur die gebruik van sagte beligting, kerse en simbole, asook effektiewe, maar eenvoudige, versierings, mits dit nie te “besig” of oordadig vertoon nie. Musiek moet bydra tot hierdie atmosfeer van eenvoud.
- **Sang:** Liedere in die styl van Taizé spreek hierdie atmosfeer by uitnemendheid aan. Verskeie strofes met 'n vol inhoud word vermy omdat dit 'n “besige” atmosfeer tot gevolg kan hê.
- **Stilte:** Meditatiewe eredienste wentel om stiltes; erediensgangers word stil om sekere waarhede te bedink en in te neem. Die stiltes is 'n doelbewuste wegbeweeg van 'n “ek-is-in-beheer”-mentaliteit.
- **Die Woord:** In die meditatiewe erediens word op ander maniere met die Woord omgegaan. Die erediensganger kan dit byvoorbeeld self lees en sodoende ontstaan 'n geleentheid vir nabetraging. Dikwels word nie gepreek nie, maar 'n skrifmeditasie gelewer.
- **Gebed:** Dit vorm 'n belangrike deel van die erediens en word gekenmerk deur eenvoud deurdat minder woorde met meer diepte gebruik word.
- **Simboliese handeling:** Nagmaal word gereeld op 'n eenvoudige manier sonder lang verduidelikings gebruik. Klem word op ryke betekenis gelê. Die aansteek van lydens- en adventkerse is ook deel van hierdie handelinge.
- **Simboliek:** Die aard van die eredienste maak ryke inkleding daarvan met simbole moontlik. 'n Verskeidenheid van kunsvorme word betrek, soos visuele kunste, musiek en Christelike simbole.

- **Godsbeeld:** Die klem val op die misterieuse en geheimenisvolle, asook die grootsheid en heiligheid van God. Ontslag voer die botoon en lei tot 'n stille vreugde in God.

"Blended" erediens

Weens 'n verskeidenheid redes kan nie alle gemeentes voorsiening maak vir alle spritualiteitstipes in die erediens soos wat 'n makro-gemeente sou kon doen nie. Om hierdie rede word daar dikwels van 'n sogenaamde *blended* of "konvergensie"-styl erediens gebruik gemaak. Dit kan beskryf word as die konvergensie of saamvloei van liturgiese bronne uit die Christelike tradisie met dié van die meer kontemporêre. In dieselfde erediens word voorsiening gemaak vir verskillende geloofsbelewensisse. (Van der Merwe, 2008.)

In wese kan die *blended* erediens soos volg opgesom word (Van der Merwe, 2008):

- Die liturgie is 'n vierdelige beweging, wat bestaan uit die toetrede, diens van die Woord, diens van die tafel en die wegsending.
- 'n Wye spektrum van musikale style word gebruik om uitdrukking te gee aan die tradisionele en kontemporêre style.
- Die rol van kuns word herontdek om so die volle menswees van die erediensganger te betrek.

Daar moet gewaak word om *blended* eredienste te sien as 'n "mengelslaai"-erediens waar daar lukraak liturgiese elemente geskommel word om almal tevrede te hou. 'n Ware konvergensie-erediens is geskoei op die teologiese standpunt dat gelowiges met verskillende geloofsbelewinge saam met mekaar geloofsgemeenskap moet hê (Van der Merwe, 2008).

Die gebruik van inligtingsteorie as evalueringmiddel

Inligtingsteorie word gedefinieer as 'n teorie wat die eienskappe en werking van berging-, verwerking- en oordragstelsels deur middel van wiskundige vergelykings beskryf. Inligting word verstaan as boodskappe wat deur media (byvoorbeeld radio, televisie, telefoon en rekenaarnetwerke) en seine (auditief, visueel en ander sintuiglike stimuli) oorgedra word wanneer 'n individu dit waarneem of met ander kommunikeer (Overill, s.a.). Inligtingsteorie is in wese gemoeid met navorsing wat poog om te verklaar hoe inligting gemeet kan word en hoe kommunikasie-middele aangepas kan word om inligting meer doeltreffend oor te dra (Koppers, 1995:2-1 en Roman, 1992:3).

Musiek as inligting

Musiek kan beskryf word as 'n kommunikasiemedium waardeur 'n komponis musiek-inligting oordra aan die luisteraar(s) deur middel van 'n musiekuitvoering. Hierdie proses voldoen aan die vereistes van die konvensionele model van 'n eenrigting kommunikasieproses wat 'n sender (komponis), kanaal (uitvoerder) en ontvanger (gehoor) insluit (Koppers, 1995:2-2).

Entropie

Die meetbare hoeveelheid inligting in 'n boodskap word entropie genoem. Soos wat die hoeveelheid inligting in 'n boodskap toeneem, neem die entropie ook toe. In 'n perfekte kommunikasiesisteem is die entropie van die ontvangde boodskap presies dieselfde as dié van die boodskap voordat dit gestuur is, maar in die praktyk gebeur dit egter selde. Inmenging vind dikwels plaas en die effek van hierdie steurnisse verhoog die entropie van die boodskap. In 'n musiekuitvoering kan die invloed wat notasie, interpretasie en akoestiek op die effek van die uitvoering het, soos volg beskryf word (Koppers, 1995:2-2):

Notasie: Inherente tekortkominge in die sisteem asook druk- en redigeerfoute verminder die doeltreffendheid van die komponis se oorspronklike bedoeling.

Interpretasie: Die uitvoerder se kennis van musiekstyl, sy ervaring, musikaliteit, interpretasie en tegniese vaardighede beïnvloed die uitvoering.

Akoestiek: Klank kan betekenisvol verander teen die tyd dat dit die gehoor bereik.

'n Aantal komplekse wiskundige formules bestaan om die entropie te bereken (Cover & Thomas, 2006:13-14).

Oorbodigheid ("Redundancy")

Oorbodigheid ("redundancy") verwys na die voorspelbaarheid van 'n boodskap en is indirek eweredig aan die entropie. Dit beteken: hoe meer inligting 'n boodskap bevat, hoe kleiner is die oorbodigheidswaarde. In byvoorbeeld populêre musiek (met duidelike, herhaalde ritmes teen 'n vaste tempo, beperkte harmoniese progressies en 'n paar melodiese patrone wat gereeld herhaal word) is die entropie relatief klein en die oorbodigheid (of voorspelbaarheid) dus relatief groot (Koppers, 1995:2-14). Fiske (1990:12) skryf:

Redundancy also helps solve the problems associated with the audience. If we wish to reach a large, heterogenous audience we will need to design a message with a high degree of redundancy. A small, specialist homogenous audience, on the other hand, can be reached with a more entropic message. Thus popular art is more redundant than highbrow art.

Hierdie is 'n insiggewende waarneming in terme van kerkmusiek. As voorbeeld word twee uiteenlopende kerkliedere geneem: Lied 53 uit *Liedboek van die Kerk* en Flam²-lied 21 (F021: In die hemel is die Heer).

Voorbeeld 1

Lied 53

T.T. Cloete L.J. Grove

Vol groot - heids-waan en self - vol - dhan ont - ken die dwaas dat God be - sthan. Die

dwaas ver - nie - tig en doen kwaad. Voor God is dit 'n gru - wel - daad.

Voorbeeld 2**In die hemel is die Heer (F021)**

T Hiemstra

Em C D Em Em C

In die he-mel is die Heer en sy glans is soos kris-tal Hy's die Hei-li-ge... van God en Hy

D Em Em C D Em Em C

heers oor die heel-al daar is mag in sy Woord soos die wa-ters druis sy stem soos die son op die see se blou so die

D Bsus⁴ B Em C D Em

ryk-dom van sy trou en aan U is die mag en die heer-lik-heid en krag en aan

Em C D Bsus⁴ B Em

U is die eer... en die lof want U re-geer... U re-geer.

Lied 53 (voorbeeld 1) beskik oor 'n redelik vinnige harmoniese ritme wat onvoorspelbaar is, asook 'n deurgekomponeerde melodie wat geen herhaalde frases bevat nie. F021 (voorbeeld 2) beskik oor 'n drie-akkoord harmoniese patroon wat deurgaans herhaal word, en die melodie bestaan uit sekwense en herhaalde ritmiese patrone.

Oënskynlik beskik F021 oor 'n groter oorbodigheidswaarde (en gevolglik kleiner entropie) as Lied 53. Gevolglik (na analogie van Fiske, 1990:12) behoort F021 by 'n groter "gehoor" aanklank te vind. Daarteenoor sal Lied 53 meer geskik wees vir 'n kleiner, gespesialiseerde "gehoor".

Koppers (1995) het rekenaarsagteware ontwikkel wat musiek volgens verskeie parameters ontleed. Die program kan ook akkuraat die oorbodigheidswaarde uitwerk.

Inligtingsteorie, estetika en spiritualiteit

Lied 53 sou aanklank kon vind by erediensgangers met 'n kopspiritualiteit (Jankowitz, 2006:35) terwyl "In die hemel is die Heer" 'n populêre lied by erediensgangers met 'n hartspiritualiteit is. Indien hartspiritualiteit-erediensgangers Lied 53 moes sing (wat volgens Fiske bedoel is vir 'n kleiner gespesialiseerde "gehoor"), sou dit nie 'n estetiese ervaring vir hulle wees nie. Die omgekeerde situasie is ook waar: vanweë die intellektuele aard van 'n persoon met 'n kopspiritualiteit is dit logies om te aanvaar dat die boodskappe wat hy in die erediens ontvang (wat musiek insluit) oor 'n lae oorbodigheidswaarde en gevolglik hoë entropie moet beskik. Die persoon met 'n hartspiritualiteit wil aangeraak word deur emosie en die intellektuele inhoud is nie noodwendig 'n hoë prioriteit nie.

Inligtingsteorie kan dus handig aangewend word by die evaluasie van estetiese erediensmusiek.

Kopspiritaliteit vereis musiek met 'n lae oorbodigheidswaarde, hartspiritaliteit 'n hoër oorbodigheidswaarde en mistiekspiritaliteit 'n waarde tussen die twee. Om die geldigheid van hierdie stelling te bewys is die oorbodigheidswaardes in terme van toonhoogte, toonhoogte-ritme-verhouding en harmonie van F021 (hartspiritaliteit), Lied 53 (kopspiritaliteit) en Lied 526 ('n tipiese voorbeeld van 'n Taizé-lied vir mistiekspiritaliteit – sien voorbeeld 3) met behulp van Koppers se rekenaarsagteware bepaal.

Voorbeeld 3

Lied 526

Elsabe Kloppers Jacques Berthier

Waar daar lief - de is en deer - nis,
 waar daar lief - de is, daar is God die Heer.

Tabel 1: Oorbodigheidswaardes: drie elemente van drie uiteenlopende kerkliedere

	F021	Lied 53	Lied 526
Toonhoogte	13.05%	10.02%	6.26%
Toonhoogte-Ritme	9.24%	8.91%	6.87%
Harmonie	9.96%	5.93%	6.65%

Uit bogenoemde tabel kan die volgende afgelei word:

- F021 beskik oor die grootste oorbodigheidswaardes van al drie liedere en dra dus van al drie liedere die minste inligting oor in terme van toonhoogte, toonhoogte-ritme-verhouding en harmonie.
- Lied 526 dra die meeste inligting oor in terme van toonhoogte en toonhoogte-ritme-verhouding.
- Lied 53 dra die meeste inligting in terme van harmonie oor.
- F021 sal meer aanklank vind by 'n “groter gehoor” en by gelowiges met 'n hartspiritaliteit.
- Lied 53 sal meer aanklank vind by gelowiges met 'n kopspiritaliteit vanweë die poëtiese teks en vinnige harmoniese ritme.
- Lied 526 sal meer aanklank vind by gelowiges met 'n mistiekspiritaliteit vanweë die herhalende teks en eenvoudige struktuur.

Die werk van Jürgen Schmidhuber

Alternatiewe steun vir bogenoemde argumente kom uit die werk van Jürgen Schmidhuber wat in die 1990's belangrike navorsing oor lae-kompleksiteit kunswerke gedoen het. Hy beskryf die probleem rakende die estetiese soos volg (Schmidhuber, 1997:100):

What is beautiful? What is not? There clearly are no objective answers to these questions. What is considered beautiful by one observer may be regarded as ugly by another observer. Ideals of beauty are different in different cultures and subcultures, they have changed over the centuries, and they are not even stable with respect to a single individual. Therefore, any theory of beauty has to take the observer into account.

Schmidhuber (1997:100-102) gaan voort om 'n algoritmiese skoonheidsteorie te ontwikkel wat die subjektiwiteit van 'n kunswerk se waarnemer in ag neem. Vanuit verskeie waarnemings wat met mekaar vergelyk kan word, is die mees estetiese waarneming dié een met die bondigste beskrywingslengte volgens die waarnemer se ervaring en unieke metode om die visuele data te internaliseer. Schmidhuber pas dieselfde beginsel ook op 'n ander studieveld toe: uit 'n aantal wiskundige probleemoplossings is die mees estetiese oplossing dié een met die kortste beskrywing.

Die bostaande kan op erediensmusiek toegepas word. In plaas van die subjektiwiteit van 'n kunsliefhebber, kom die spiritualiteit van 'n erediensganger nou ter sprake. Vanuit verskeie waarnemings (in hierdie geval musiekgebeurtenisse) is die mees estetiese waarneming dié een met die bondigste beskrywingslengte volgens die erediensganger se spiritualiteitstipe en unieke metode om dit wat hy hoor, as data te internaliseer.

Bondige beskrywingslengte

Wat kan beskou word as die kortste beskrywingslengte in visuele of ouditiewe data? In hierdie verband verwys Schmidhuber (1997:101) na mense se waarneming van aantreklike gesigte. Hy meen dat die subjektiewe besluit oor 'n aantreklike gesig afhang van die waarnemer se vorige ervaring met verskillende gesigte. Die waarnemer berg as't ware 'n prototipe-gesig wat dien as verwysing in die evaluering van ander gesigte. 'n Optimaal aantreklike gesig minimaliseer die somtotaal van die beskrywingslengte van alle waargenome gesigte relatief tot die prototipe-gesig. Indien 'n willekeurige ("random") gesig baie soos die prototipe-gesig lyk, is daar baie min inligting om te bereken. Dit beteken dat die prototipe-gesig as die aantreklikste gesig beskou kan word.

Ten opsigte van kerkmusiek beteken dit dat elke erediensganger oor 'n prototipe-musiekaffiniteit beskik waarmee hy alle musiekgebeurtenisse vergelyk volgens sy spiritualiteitstipe. Hoe nader hierdie willekeurige musiekgebeurtenis aan sy prototipe is, hoe meer esteties is die beleving van die erediensganger. Teoreties gesproke sal 'n erediensganger met 'n suiwer kopspiritualiteit se prototipe beskik oor 'n lae oorbodigheidswaarde en hoë entropie. Die teenoorgestelde geld vir erediensgangers met 'n hartspiritualiteit. Die erediensganger met 'n mistiekspiritualiteit se prototipe is ook 'n lied met 'n relatiewe lae oorbodigheidswaarde en hoë entropie, solank die teks eenvoudig bly en herhalend van aard is. Die keuse van musiek by die handspiritualiteit-erediensganger word beïnvloed deur die vermoë van die musiek om aksie aan te moedig. Dit het dus in wese met die karakter van die teks en musiek te doen, en nie noodwendig met die oorbodigheidswaardes nie.

TOEPASSING

Bogenoemde teoretiese konsepte kan op erediensstipes toegepas word:

Tradisionele erediens

Erediensgangers met 'n oorwegende kopspiritualiteit sal in hierdie erediens tuis voel. Alle inligting (soos vervat in die musiek, prediking, liturgie of visuele) behoort oor 'n hoë entropie en lae oorbodigheidswaarde te beskik. Die erediens vereis sorgvuldige beplanning sodat alle fasette van hierdie erediens sinvol geïntegreer word om sodoende 'n betekenisvolle geheel te vorm.

Westerse religieuse kunsmusiek kan met vrug hier gebruik word vanweë hierdie musiekstyl se hoë entropie. Die toevoeging van instrumente tot die tradisionele orrelbegeleiding verhoog dus die entropie.

'n Voorbeeld van 'n geskikte lied in hierdie erediens is Lied 203 in die *Liedboek van die Kerk* (kyk voorbeeld 4). In die *Liedboek van die Kerk* beskik hierdie lied oor vyf poëtiese strofes wat met verskillende harmonisasies vergesel word. Die harmoniese ritme is snel en dra by tot 'n hoër entropie-waarde. Die melodie bly egter maklik singbaar met redelike voorspelbare ritmiese patrone wat dit uiters geskik maak vir massasang.

Voorbeeld 4

Lied 203

I.L. de Villiers

J. Goss

The image shows the musical score for Lied 203, arranged in three systems. Each system consists of a piano accompaniment with a treble and bass clef. The lyrics are written below the notes. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 2/4. The lyrics are in Afrikaans.

System 1:
 Loof die He-re, al wat le-we, wil Hom dank en hul-de bring

System 2:
 Hy het al ons skuld ver-ge-we; ons 'n nu-we lied laat sing. Loof Hom,

System 3:
 prys Hom! Loof en prys Hom! Loof die Va-der, God en Heer!

Kontemporêre erediens

Die klem verskuif hier na belewing op emosionele vlak en die kontemporêre erediens is by uitstek 'n geestelike tuiste vir gelowiges met 'n hartspiritualiteit. Die inligting wat oorgedra word hoef nie soseer die intellektuele aan te spreek nie, maar eerder die gemoedstoestand of emosies. Gevolglik verwag mens hier musiek met 'n laer entropie-waarde. Die populêre musiekstyl is uiters geskik vir hierdie eredienstipe aangesien dit 'n laer entropie-waarde het en dikwels die erediensgangers tot liggaamlike deelname inspireer.

Dit beteken nie dat 'n lied soos Lied 203 onbruikbaar is in hierdie erediens nie. Die lied sal egter aangepas moet word: stadiger harmoniese ritme, tempo-verandering met 'n dienooreenkomstige metrumverandering na enkelvoudige vierslagmaat om perkussie te akkommodeer, asook aanpassing vir uitvoering deur die tipiese *worship band* wat hoofsaaklik oor dieselfde samestelling as 'n standaard *pop band*³ beskik. 'n Geskikter lied is moontlik Lied 175 (sien voorbeeld 5 aan die einde van die artikel) wat aan meeste van laasgenoemde vereistes voldoen. Die teks is ook eenvoudiger en spreek onmiddellik tot die emosies.

Meditatiewe erediens

Eenvoud is die oorwegende kenmerk van hierdie eredienste en vind byval by gelowiges met 'n mistiekspiritualiteit. Alhoewel die teks van liedere in hierdie erediens baie eenvoudig is en herhalend gesing word, neig die musiek (harmonie, melodie en ritme) om oor 'n relatief hoë entropie-waarde te beskik. 'n Moontlike verklaring hiervoor is dat, ten spyte van eenvoudige teks, stilte en meditasie, hierdie spiritualiteitstipe nie hoë emosionele vlakke van belewing in die erediens verkies nie. Die klem skuif meer na die intellektuele en staan in wese dus loodreg teenoor die sogenaamde popkultuur.

Soos reeds genoem, is die Taizé-liedere (soos o.a. voorbeeld 3) uiters geskik vir gebruik in hierdie erediens. Klassieke musiek met 'n rustige atmosfeer wat geskik is vir meditasie, kan ook met vrug hier gebruik word.

“Blended” erediens

Vanuit 'n spiritualiteits- en inligtings-estetiese oogpunt is daar in hierdie tipe erediens oënskynlik 'n botsing van belange ingebed. Inligting van gevarieerde entropie-waarde word oorgedra en dit kan lei tot gevarieerde estetiese ervarings by gelowiges. In terme van styl sal hierdie erediens nie as 'n *Gesamtkunstwerk*⁴ ervaar word nie. Erediensgangers ervaar hier 'n ander geheel en leer om mekaar se unieke spiritualiteitstipe en voorkeure te respekteer ter wille van eenheid in die erediens en gemeente.

AFSLUITING

In 'n vorige artikel is die nut van estetiese denke in die gereformeerde erediens beredeneer. Ek het geargumenteer dat hierdie beginsels handig te pas kom in die kerk se soeke na verantwoordbare erediensvernuwing, veral in gemeentes se musiekbediening.

Hierdie artikel brei uit op hierdie beginsels en lig dit meer prakties toe: spiritualiteit kan gebruik word om die erediensganger se estetiese ervaring van die erediens te bepaal. Die inligtingsbehoefes van die vier verskillende spiritualiteitstipes is bespreek. Hierdie inligtingsbehoefes dien as middel om elk van die tipes se estetiese ervaring te evalueer.

Musiek dra inligting aan die luisteraar (erediensganger) oor. Indien hierdie inligting die erediensganger se spiritualiteitstipe aanspreek, beleef die erediensganger 'n estetiese ervaring in terme van die musiekbediening.

Verdere navorsing kan gedoen word om te bepaal hoe spiritualiteitstipes die geheel-estetika (*Gesamtkunstwerk*) in die erediens beïnvloed. Volgens die argumente wat in hierdie artikel aangevoer is, kan afgelei word dat kunsvorme (o.a. liturgie, Woordverkondiging en visuele elemente) in die erediens noodwendig geraak sal word deur die geïntegreerde spiritualiteits-identiteit van die gemeente.

Musiekleiers, orreliste en predikante wat wil besin oor sinvolle erediensvernuwing, kan spiritualiteit, estetika (met betrekking tot al die betrokke kunsvorme) en inligtingsteorie ondersoek.

Voorbeeld 5

Lied 175

E. Badenhorst

J. Hayford

G D/A G/B G⁷ C C/B Am C/D G G/F# Em Em/D

Ma - je steit, glans-ry-ke heer - lik heid! Ons wil Je - sus, die Ko - ning, hul - de be

Am⁷/C D^(sus4) D G D/A G/B G⁷ C C/B Am Am/C

wys! Ma - je steit, he - mel - se heer - lik heid! Van waar ons

G/D D^(sus4) D C/G G D D

woon, tot by sy troon, wil ons Homprys. Kom ons loof, kom ons be - song die Naam van

G D D G D^(sus4) D G D/A

Je - sus! Kom ons loof, kom ons aan - bid die He - re ons God! Ma - je steit,

G/B G⁷ C C/B Am Am/C

hei - li - ge heer - lik - heid! Hy het ge -

G/D D C/G G

sterf, ons heil ver - werf, Hy het oor - win!

EINDNOTAS

1. Verskeie Afrikaanse gereformeerde teoloë (o.a. Ludik s.a., Barnard 2005 en Steyn 2008) aanvaar Ware (1995) se klassifikasie van spiritualiteitstipes as gesaghebbend en van toepassing op die Afrikaanse gereformeerde situasie. Dit is nie die doel van hierdie artikel om 'n nuwe, bykomende of andersoortige omskrywing van spiritualiteit as sodanig te maak nie. Daarom word op Ware se benadering gefokus.
2. Flam is 'n projek van die Algemene Sinode van die Nederduits Gereformeerde Kerk se diensgroep vir gemeente-ontwikkeling (ADGO) se projekspan vir musiek. Hierdie werkgroep is verantwoordelik vir die skep en versamel van kerkliedere in 'n kontemporêre musiekstyl as uitbreiding op die liedere in Liedboek van die Kerk. Elke lied wat deur die werkgroep goedgekeur word, ontvang 'n unieke F-nummer en kan op hulle webwerf (www.flam.co.za) afgelaai word.
3. Die standaard pop band beskik oor 'n baskitaar, kitaar(e), tromme en klawerbordinstrument.
4. Hierdie konsep is reeds in die vorige artikel bespreek (Vermeulen, 2011:35).

BRONNELYS

- Barnard, P. 2005. *'n Prakties-teologiese ondersoek na spiritualiteitstipes in eredienste in die Ring van die Paarl*. DPhil-proefskrif: Universiteit van Pretoria.
- Bartlett, A. 2008. Klassieke aanbiddingstyl. *Aanbiddingstyle in die praktyk van die NG Kerk*. Vervaardig deur ADGO: projekspan vir musiek. Kaapstad: Bybel-Media. [DVD]
- Cobussen, M. 2008. *Thresholds: Rethinking Spirituality through Music*. Hampshire: Ashgate.
- Cover, T.M. & Thomas, J.A. 2006. *Elements of Information Theory*. Second Edition. New Jersey: John Wiley & Sons Inc.
- De Villiers, P.G.R. 2006. Preface. *Acta Theologica Supplementum*, 8:i-v.
- Dreyer, T.F.J. 1998. Die akkommodering en bestuur van diversiteit in gemeenteverband. *Hervormde Teologiese Studies*, 62(4):1291-1309.
- Engelbrecht, F. 2008. Kontemporêre aanbiddingstyl. *Aanbiddingstyle in die praktyk van die NG Kerk*. Vervaardig deur ADGO: projekspan vir musiek. Kaapstad: Bybel-Media. [DVD]
- Fiske, J. 1990. *Introduction to Communication Studies*. Second Edition. London: Routledge.
- Jankowitz, D. 2006. Die musiekleier as bedienaar van verskillende spiritualiteitstipes in 'n eietydse gereformeerde erediens. *Vir die Musiekleier*, 33:30-39.
- Jonker, W.D. 1989. Die eie-aard van die gereformeerde spiritualiteit. *Nederduitse Gereformeerde Teologiese Tydskrif*, 47(3/4):547-557.
- Koppers, M.H.A. 1995. *Analysis of Music with Information Theory*. DMus-proefskrif: Universiteit van Pretoria.
- Kourie, C. & Ruthenberg, T. 2008. Contemporary Christian Spirituality: An "Encompassing Field". *Acta Theologica Supplementum*, 11:76-93.
- Ludik, B. s.a. *Vier tipes spiritualiteit*. Beskikbaar by: <http://www.ngklangenhovenpark.org.za> [Besoek op 24 Junie 2010]
- Ludik, B. 2008. Meditatiewe aanbiddingstyl. *Aanbiddingstyle in die praktyk van die NG Kerk*.

- Vervaardig deur ADGO: projekspan vir musiek. Kaapstad: Bybel-Media. [DVD]
- Overill, R.E. s.a. Information theory. *Grove Music Online*. Beskikbaar by: <http://0-www.oxfordmusiconline.com.innopac.up.ac.za/subscriber/article/grove/music/52965pg2> [Besoek op 1 Mei 2009]
- Roman, S. 1992. *Coding and Information Theory*. New York: Springer-Verlag.
- Schmidhuber, J. 1997. Low-complexity art. *Leonardo*, 30(2):97-103.
- Steyn, C.S. 2008. *Persoonlikheidsstyle by erediensgangers: 'n Prakties-teologiese ondersoek na die uitdagings wat aan die liturg gestel word om erediensgangers van alle MBTI-persoonlikheidsstyle effektief in die erediens te kan aanspreek*. DPhil-proefskrif: Universiteit van Pretoria.
- Van der Merwe, J. 2008. Blended aanbiddingstyl. *Aanbiddingstyle in die praktyk van die NG Kerk*. Vervaardig deur ADGO: projekspan vir musiek. Kaapstad: Bybel-Media. [DVD]
- Vermeulen, O.C. 2011. Estetiese denke in die gereformeerde erediens. *Vir die Musiekleier*, 38:33-44.
- Vos, C.J.A. 1996. *Die volheid daarvan: Homiliek uit 'n hermeneuties-kommunikatiewe perspektief, Vol. I*. Pretoria: RGN.
- Ware, C. 1995. *Discover your Spiritual Type: A Guide to Individual and Congregational Growth*. New York: Alban Institute.
- Waaïjman, K. 2006. What is Spirituality? *Acta Theologica Supplementum*, 8:1-18.